

Î n s e m n ă r i

Text și spectacol

Iubitorii de teatru nu trebuie căutați printre nelipsiții „premierelor”. La toate premierele, adevăratul amator e un *rari nantes in gurgite vasto*.¹ La celelalte spectacole îl găsești îndeobște la galerie, unde s-a strecurat cu bilet de favoare, când nu prin fraudă. Dintre acești anonimi s-au recrutat, nu o dată, actori, mari regizori și autori dramatici. O sută unu la sută, ca să nu exagerăm din abonații la „premiere” se duceau la teatru mai mult pentru a fi văzuți, decît pentru a vedea. Jumătatea frumoasă a seminției umane, mai ales, prezenta mai mult interes pentru berbanții în activitate, casele de modă și giuvaergii, decît pentru literatura dramatică și interpretii ei. Mi-a fost dat să văd la Iași, la o reprezentare pe care o dădea o trupă din București în turneu, două băbății excesiv văpsite și cu anacronice floricele policrome din epoca lui Gheorghe Asachi la pălărieuțe, despre care mi s-a spus că sînt vechi abonate și că nu le scapă o „premieră”, nici vreun spectacol dat de trupele în trecere. Se juca *Les affaires sont les affaires* (în traducere *Banii*), de Octave Mirbeau, și ca „lever de rideau” *Poil de Carotte* (în traducere *Morcoveață*), de Jules Renard. La terminarea spectacolului, s-a întimplat ca la garderobă. să mă aflu în spatele celor două abonate și să surprind un crîmpei din convorbirea lor :

¹ Năier rar în marea cea largă.

— Prea e scumpe biletele, făcu una. Ce, adică actorii noștri sînt mai prejos decît cei din București ?

— Și-apoi, urmă cealaltă, piesa ar fi ea cum ar fi, dar actul întii nu are nici o legătură cu al doilea !

Bine că ați băgat de samă ! îmi spuneam înveseliț în sinea mea, părăsind teatrul.

Această îndepărtată amintire m-a năboit necruțătoare, în clipa în care m-am ispitit să aștern pe hirtie cîteva însemnări fugare despre literatura dramatică și a ei scenică tilcuire. În general, spectacolul e acela care imboldește spectatorul către literatura dramatică. Cei mai mulți dintre vizitatorii teatrelor, numai după ce au asistat la spectacole care i-au cucerit, încep să citească versuri și proză dialogate, abonîndu-se chiar la reviste de specialitate sau cu supliment teatral. În ce mă privește, gustul de teatru mi-a fost stîrnit de-andărăteala și nu spectacolul m-a dus la text, ci textul la spectacol. Am avut norocul să am, la Liceul internat din Iași, un profesor care cetea din clasici și în special din Molière, ca un actor de la Comedia Franceză. Era, de altfel, francez și consul al Republicii în cetatea de scaun a Moldovei. Se numea Sibi. Puțini actori am auzit rostind cu mai dulce glas și cu mai iscusite intonații decît fostul meu dascăl de franceză, versurile lui Corneille, Racine și Molière. Nici astăzi, după istovul unei jumătăți de veac, nu-mi pot arunca ochii pe-o pagină din *Cid*, *Andromaca*, *Doctorul fără voie*, *Les precieuses ridicules* ș.a., fără

ca glasul lui să nu-mi răsună în auz, ca desigur tuturor elevilor ciți îi va fi avut. Acest fel de a ceti și aceste piese mi-au fost primul ghes către templul Thaliei. Profesorul Sibi, cel dintii, mi-a stîrnit curiozitatea de a vedea aieva, ceea ce nu făcusem decit să aud și să văd cu închipuirea. Dar dacă textul m-a îndrumat spre spectacol, ades spectacolul m-a făcut să mă reîntorc dezamăgit la text. Cetitorul cel mai lipsit de imaginație, cind cetește o piesă, o și vede oarecum. Această viziune personală poate fi infirmată, confirmată sau depășită de un actor și uneori de un ansamblu. Dar nu numai simplul cetitor, ci autorul dramatic însuși se poate trezi surprins și nedumerit în fața propriei sale opere, auzindu-și replicile scrise la mașină, în rostirea unor oameni în carne și oase, pe scenă. E caracteristică în această privință întimplarea cu *Boubouroche*. Autorul, Georges Courteline, înminînd manuscrisul marelui regizor și bunului său prieten Antoine, era convins că-i încredinșase o dramă. La repetiții, nemulțumit de interpretare, Courteline intervenea neîncetat, îndrumînd actorii în acest sens. Pierzînd răbdarea, Antoine i-a spus : „Dacă ai încredere în mine, te rog să nu mai vii la repetiții. După premieră, vei avea cuvîntul”. Și-n adevăr, numai după marele succes de ilaritate, regizat de Antoine, Georges Courteline a trebuit să conceedă că scrisese o comedie. Totuși *Boubouroche* este o dramă. Și dacă Georges Courteline i-a rămas recunoscător lui Antoine, pentru succesul obținut la spectacol, e în afară de orice îndoială că succesul acesta l-a și, cît de cît, întristat. Antoine a dovedit că știe ce face, dar și Courteline știa ce scrisese. Dar asta e soarta acestui fel de literatură. Autorul scrie textul. Spectacolul îl fac alții. Și succesul și insuccesul atîrnă de capricioase imponderabile.

*

Cînd vechiul meu prieten G. Storin mi-a mărturisit la aperitiv, acum cîteva decenii, că se pregătește să joace rolul principal din piesa *În amurg* de Gerhard Hauptmann, i-am spus, cu toată sinceritatea : „De ce te bagi în melodrame proaste ?” El a tăcut. Dar, ori de cîte ori ne întilneam, îmi

vorbea de acel rol. Mi-am dat seama că el vede piesa cu alți ochi decît aceia cu care o văzusem eu la lectură și că rolul îl frămîntă. Atunci, am tăcut eu. E o nelegiuire să superi o femeie însărcinată și un artist în epoca gestației. La premieră, mi se umflaseră palmele aplaudind. Și iată cum un mare actor poate impune spectatorului o piesă, care îi displicuse la lectură. Am greși teribil însă dacă din acest fapt izolat și rarissim am trage vreo concluzie, căci, cel mai des, fenomenul se desfășoară invers. La citirea unei piese, în subliminalele unghere ale închipuirii noastre, se mișcă oameni și se aud voci. Confruntată cu spectacolul, această viziune intimă poate fi cu desăvîrșire anulată de jocul interpretilor, care impune o alta. În cazul acesta avem de-a face cu interpreți de talent. Dar se poate foarte bine întimpla și contrarul, și piesa care ne-a încîntat la lectură să ne displacă la spectacol. Aceasta e opera nechematiilor. Și dacă sumedenie de lucrări dramatice mediocre și chiar lipsite de orice valoare au ținut scena și au făcut vilvă, atîta vreme cît s-au bucurat de o interpretare excepțională, e tot atît de adevărat că și multe capodopere, care au străbătut triumfal prin veacuri, au fost date peste cap în serie de trupe improvizate din actori de pripas. Așa se explică de ce, mai ales de la o anumită vîrstă, amatorii de teatru preferă lectura, reprezentației, la care nu se mai duc decît în cazuri speciale. Dar, pentru un lector deprins să citească teatru, lectura e și ea un spectacol. Și cînd o piesă care te-a încîntat la lectură te face să caști la reprezentarea ei scenică, nu e o dovadă peremptorie, după cum au scornit actorii fără talent, că piesa e antiteatrală, ci mai degrabă că ei, actorii, nu sînt îndestul de teatrali. Așa fiind, cred că nu exagerez prea mult cînd afirm că dintre toate neuitatele spectacole cu actori mari și ansambluri bune la care am asistat, acela care m-a impresionat mai mult n-a avut loc pe scenă, ci în acele unghere subliminale de care am pomenit mai sus. Așa am văzut eu, în iarna anului 1917, în aceeași seară, *Péléas și Mélisande*, *Prințesa Malein* și *Moartea lui Tintagile* de Maurice Maeterlinck cu cartea în mină, la gura unei sobe

țărănești, în satul Dimăcheni din ținutul Dorohoiului, unde mă aflam cantonat pentru refacere, cu regimentul 24 artilerie, cimp.

AL. O. TEODOREANU

Volume prețioase dar ignorate

Purtat de treburi profesionale în biblioteca Teatrului Național „I. L. Caragiale”, deținătoarea atitor lucruri de preț (texte originale sau traduceri de piese, nepublicate și de negăsit), am dat, răsfoind fișierul, peste numele unui autor necunoscut pînă acum: Vasile V. Toneanu. El semnează trei volume, deocamdată doar dactilografiate, ce se intitulează: *Date informative asupra Teatrului Național*. Volumele I și II cuprind două stagioni din epoca directoratului lui Ion Ghica (1877—1878 și 1878—1879), iar al treilea e consacrat stagiunii 1888—1889, ilustrată de prezența lui I. L. Caragiale în fotoliul directorial.

Scriitorul patriot Mihail Kogălniceanu, în prefața la *O repetiție moldovenească* (Noi și iar noi) de C. Caragiale, Iași 1844, enumera printre meritele comediei și pe acela că „poate sluji de un document foarte important pentru viitorii cercetători ai începutului Teatrului Național”.

Vasile V. Toneanu, modestul autor al celor trei volume de care ne ocupăm, într-o scurtă notă explicativă, ce poate sluji și ca autoprefață, spune, relativ la rostul lucrării sale, că ea ar aduce „economie de timp” persoanelor care „ar dori să întreprindă studii și cercetări istorice despre Teatrul Național”. D-sa nu are, dar, pretenția de a oferi mai mult decît o culegere de documente, lăsînd pe seama celor care au condeiu isteț, sarcina scrierii istoriei propriuzise a Teatrului Național. Realizînd deocamdată trei corpusuri informative și statistice (cite unul pentru fiecare stagionă — ceea ce, trebuie să recunoaștem, este suficient), autorul e conștient că ajută, cum spune singur, pe cei interesați la „întocmirea monografiilor despre puternicele noastre personalități teatrale” și a studiilor „comparative și de sinteză privind stagiunile și diferitele epoci teatrale”, precum și la redactarea „în condițiuni optime a istoriei Teatrului Național”.

Ce păcat că valoroasa lucrare, aflată în exemplar unic la biblioteca Teatrului Național „I. L. Caragiale”, nu și-a găsit un Kogălniceanu al zilelor noastre, care să o prefățească și să o recomande publicului.

Alcătuite după același plan, cele trei volume au, toate, următorul plan de lucru. C primă parte înfățișează, sub formă de grafic, organizarea T. N. în stagiunea respectivă. De aici se poate afla compunerea Direcției, a Comitetului, a Societății Dramatice, a administrației, a personalului tehnic, a corpului artistic ajutat (gagiști, elevi) etc. Este interesantă și nu lipsită de pitoresc, așezarea pe aceeași pagină a prestigiosului Ion Ghica, directorul Teatrului Național, și a necunoscutului Tudose Gheorghie, om de serviciu al teatrului. Mai presus de cultura și calitățile care-i despart, zelul V. V. Toneanu a găsit, în afara unui criteriu scriptic-statistic, un element comun, care justifică înscrierea lor pe aceeași filă a istoriei T. N.: amîndoi au fost, după puterile și competența lor, slujbași ai aceleiași instituții.

Urmează un calendar teatral, în care se pot citi spectacolele de orice gen din cursul stagiunii și datele la care au avut loc.

Partea cea mai interesantă însă o constituie acele fișe alcătuite pentru fiecare piesă în parte. Pe o asemenea fișă, care ocupă o pagină sau două, se consemnează: autorul, traducătorul, distribuția (cu eventualele schimbări survenite în timpul stagiunii), de cîte ori s-a jucat piesa (data premierei și datele la care a fost reluată), precum și cîteva trimiteri bibliografice în presa timpului (cronici, articole, dări de seamă etc.).

Munca aceasta cuprinde nu numai spectacolele Societății Dramatice, ci și pe cele ale trupelor străine, care făceau stagioni permanente sau erau numai în trecere, indiferent că erau trupe de teatru sau de operă. Nu sînt trecute cu vederea nici spectacolele ocazionale, festive sau de binefacere.

Același mare interes îl stîrnesc și listele de actori și roluri, din care cercetătorul poate afla ce anume au jucat, în decursul unei stagiuni, principalii actori ai vremii.

Cărțile sînt incheiate cu o imensitate de tablouri sinoptice, grafice și înfățișări statistice conținînd cifre referitoare la: frecvența spectacolelor, numărul spectatorilor, numărul biletelor vindute (pe categorii), numărul pieselor jucate, calculat din punct